

nem menti föl teljes váltsága fizetése alól. Mégis Kossuth mondta ki végső következtetését és szükséges feltételeit annak, amit Kölcsény és Wesselényi már sejtettek. Az ő nevéhez fűződik megvalósítása is: az alkotmányért és nemzetiségért küzdő magyar nemesség és parasztság tömegére támaszkodva győzhet.

Nagy Tamás (III. évf., magyar-történelem)

KOSSUTH ÉS A VÉDEGYLETI MOZGALOM

„A honi ipar előmozdítására kezeinkben álló eszközökhöz leghatályosb fegyverét felragadnánk, azaz egy Országos Védegylet alakításához megkívántató lépéseket előlegesen megkezdénk.”

Perczel Mór, 1844. augusztus 26-án keltezett, Pozsonyból Kossuthnak írt leveléből idéztem, amelyet a védegyleti mozgalmak országos szervezésének kezdetének tekinthetünk. Az „országos” jelző fontos, mert a korábbi években több megyében ösztönös helyi szerveződésekre került sor a magyar ipar támogatása érdekében. Maga a levélíró, Perczel már 1842-ben megfogadta néhány tolnai barátjával, hogy ezentúl csak magyar gyapjúsövetet vásárolnak. Az év folyamán Komáromban, Nagybecskeren ill. Veszprém és Zala vármegyékben is védegyletek alakultak. Amikor tehát 1844. október 6-án Pozsonyban a rendektől átengedett alsóházi teremben megalakult az Országos Védegylet, már számottevő múltra tekinthetett vissza.

„Minden védegyleti okoskodás előterén közelszegényedéstől félelem állott” – vélte Kemény Zsigmond 1850-ben. Az elszegényedés oka, ez a reformkorban általános vélemény volt, az osztrák vámpolitika. Az az osztrák vámpolitika, amelyet már II. József is Magyarországra nézve hátrányosnak ítélt, és amelynek szükségességét a nemesi adómentesség ellensúlyozásával magyarázta. Berzeviczy Gergely viszont már a századfordulón feltárta, hogy az osztrák kereskedelmi politika célja, hogy Magyarországon ipar ne fejlődhesen, a magyar nyersanyag szabadon vándoroljon osztrák és cseh gyárakba, és a magyarok kénytelenek legyenek kizárólag ezen gyárak termékeit vásárolni. A vámrendszer elleni harc tehát mind a konzervatív, mind az ellenzéki birtokosok léteértéke volt. Közgazdasági alapot számukra Adam Smith szabad kereskedelmet hirdető, a reformokban igen népszerű tanai nyújtottak. A gazdasági liberalizmus egy idejig, 1842-ig egységessé tette a magyar törekvéseket. Ebben az évben Bécsben tárgyalni kezdték azt a tervet, amely szerint a Habsburg Monarchiának csatlakoznia kellene az 1834-ben porosz vezetéssel alapított és 1839-ben megújított német vámszövetséghez (Zollverein). Elsősorban a porosz befolyást akarták ezzel ellensúlyozni, hiszen Metternich soha nem tartotta kivitelezhetőnek a német egységet Ausztria vezetésével. Az esetleges csatlakozással megszűntek volna a Monarchián belüli vámhatárok, ezért a tervnek a magyar konzervatív körökben is voltak támogatói.

A „börtönéből szabadult sas”, Kossuth Lajos – friss közgazdasági ismeretekkel gazdagodva – jól látta, hogy a Vámszövetség a majdaní politikai egység eszköze, „szorosan és kirekesztőleg német, nacionalis alapon”. Ehhez Magyarország, amelynek kereskedő-iparos polgársága amúgy is német anyanyelvű – nem csatlakozhat! A helyes megoldást Kossuthnak éppen Friderich List a közgazdaság – német – nemzeti rendszerét kidolgozó kötete (*Das nationale System der politischen Oekonomie*, 1841) adta meg. A gyenge magyar ipart a vámhatár fenntartásával, azt védvámra változtatva kell megvédeni a fejlettebb német iparral szemben. „Hagyjátok a gyereket férfiúvá növelnünk, aztán nyissátok viadalt a sorompókat” – vallotta Kossuth. Programjában a cél a birodalmi munkamegosztásban lassan fejlődő magyar

ipar függetlenségének kiharcolása. „Amely nemzet csak földművelést űz, hasonlít oly egyénhez, kinek csak egy karja van” – idézi List tételét az iparfejlesztés szükségességéről, amely a hagyományosan fejlett mezőgazdasággal – amit hazai gépekkel lát majd el – fogja alkotni a nemzetgazdaságot. A „politikai függetlenség iparállás függetlenség nélkül nem egyéb, mint ábránd”, tehát az önálló nemzetgazdaság minden nemzetállam (új)születését céljával kitűző politikai törekvés alapfeltétele. Ezt a meggyőződést erősítette benne az 1841-ben alapított Iparegyesület 1842 nyarán rendezett, meglehetősen szerény kiállítása is.

A védvámot – Kossuth hatására – az alsóház törvényjavaslatként nyújtotta a főrendek elé az 1843/44. évi országgyűlésen. A felső tábla által megcsonkított javaslat sorsa – amint az várható volt –, reménytelenül vált. Perczel Mór már korábban határozottan felszólította társait, hogy a javaslat elbukása esetén Országos Védegyletet alkossanak. Szentkirályi Móric, egy másik ellenzéki képviselő ezzel összhangban azt ajánlotta, hogy ha a vámrendszer kiegyenlítése nem sikerül, a vámsorompót a határ helyett az ajtók küszöbénél állítsák fel.

„Nyílik még nekem is tér és alkalom” – írta a Pesti Hírlaptól elkészülő Kossuth 1844 nyarán búcsúszavában ezt az alkalmat nyújtotta – tágitva Kossuth működési terét a pesti laptól a megyék nemesi világa felé – a különböző gazdaságélénkítő társadalmi szervezetek alakulása. Már az Iparegyesület és az 1843. július 9-én alapított, hangzatos terveiből vajmi keveset valóra váltó Kereskedelmi Társaság születésénél is bábáskodott, működésüket figyelemmel kísérte – kiemelkedő védegyleti működésének ezek voltak az előzményei.

Az október 6-ai alakuló közgyűlésen „mivel a magyarnak demokratikus szokása megkívánta, mely ősidőktől fogva csak magyarokat szeret látni közhasznú intézeteinek élén” elnökké az ideiglenes vezetőt, Gróf Batthyány Kázmért, alelnökké Gróf Teleki Lászlót választották. Kossuth, aki tinnye, „falusi magányából” érkezett Pozsonyba, igazgató lett. A távollévő Deák és Wesselényi mellett szinte valamennyi jelentős ellenzéki bekerült a több mint ötven tagú választmányba. Az így összekovácsolható politikai erő jelentőségét Batthyány Kázmér már megnyitó beszédében hangsúlyozta. Blackwell, az angol kormány ügynöke, feljegyezte erről a napról, hogy Széchenyi több liberális főurat próbált lebeszélni a Védegyletről, de „szavainak, mint rendesen, semmi sikere nem volt”. (Ehhez tényleg csak zárójelben tesszük hozzá: az egyesületi eszmét egykor éppen Széchenyi kezdeményezte.)

Kossuth, amint megkezdte szervező munkáját, oly gyorsan az egyet valódi vezetőjévé vált, hogy hamarosan, igaz udvarias formák között, az elnök Batthyányt is ő irányította. Nem véletlen tehát, hogy Tóth Lőrinc titkár később már úgy emlékezett, hogy Kossuth kérte fel az elnöki tisztre Batthyányt, pedig ez éppen fordítva történt. Az agilis igazgató az egyet (1) organizációja után legfontosabb feladatnak (2) a meglevő iparágak támogatását, hiányzó teremtését és (3) a tagok létszámának növelését tartotta. Tisztában volt vele, hogy a mozgalom a konzervatív ellentábor és a kormány részéről támadásoknak lesz kitéve, a várható politikai harcban pedig szükséges „oly eszközökhöz nyúlni, melyekhez talán nem kellene, ha a sajtó szabad volna.” A társadalmi szerveződésekéről a magyar alkotmány nem rendelkezik, ezért az egyesületi szabadságot a folyó országgyűlésen kellene kivívni. Ha ez nem sikerül, a megyei követek és követküldők, valamint az alsóház, és magánemberként a főurak támogató bizonyítványát kell megszerezni, hogy esetleges támadás esetén a kormány egy országos háttérrel rendelkező szervezettel találja magát szembe. A Védegylet megszervezésénél Kossuth a központi igazgatóság felállítását ajánlotta, amely körlevelezéssel tartja a kapcsolatot a vidéki osztályokkal. A körlevél pótolja a hiányzó sajtóorgánusokat: egymagában közli a legfontosabb híreket és ajánlja az értékes árucikkeket. Az igazgatóság éves rezsiköltségét Kossuth 2.400 Ft-ra becsülte (ő maga 1.000 Ft-os, igen szerény évi fizetésben részesült). Egy év alatt a taglétszámnak egymillióra (de legalább félmillióra) kellene felduzzadnia, a fejenként

30 krajcáros belépési díj ebben az esetben 300.000 (de legalább 150.000) forint megnyugtató alaptőkéket jelentene. Ahhoz, hogy a honi ipar termékeit a nagyközönség megismerje, legelőször az Iparcsarnok, egy állandó kiállítóterem kialakítására lenne szükség. (Ennek terve végigkísérte Kossuth egyleti működését – Iparműtár, iparkiállítás – pénzhiány miatt számottevő eredmény nélkül.) A Védegylet tagjainak, az eddigi egyletek mintája szerint, becsületszóval kell megfogadniuk, hogy csak magyar terméket fognak vásárolni. (Kossuth javasolta, hogy a vásárlásokról naplót vezessenek.) Kizárólag olyan külföldi cikket vehetnek meg, amelyiknek még nincs itthoni konkurenciája. A gyáralapítást azzal próbálták elősegíteni, hogy a külföldi vállalkozóknak, letelepedésük esetén, hat évre előre biztosították termékeik megvételét. Kossuth tervei szerint a tagok éves igényeit a vidéki osztályok összeírják, és a központ beszerzi azokat. Egyéb részleteken kívül gondoltak az ellenőrzésre is; a fogadalmát megszegő tag büntetése kizárás és nyilvános megszégyenítés. A kizárt tag nevét felolvassák a helyi közgyűléseken mindaddig, amíg pontos szótartást ígérve nem kéri újbóli felvételét.

A Védegylet születése – nem véletlenül – egybeesett a lényegében sikertelen országgyűlés szétoszlásával. Az elutasító királyi válaszok hatására a családott képviselők a Védegyletbe lépve folytatták a harcot. A szokatlanul erélyes kormányellenes határozatban a fennálló kereskedelmi rendszert igazságtalannak és törvénytelennek bélyegezték, a magyar gazdaságot védő együletet pedig a nemzet oltalmára helyezték. Ezzel Kossuth elérte, amit akart, a rendek politikai biztosítékát.

A Védegylet életképességénél két alapvető tényrt kell figyelembe vennünk: (1) a magyar fő- és köznemesség, valamint a polgárság csak addig veszi meg a gyengébb minőségű és általában drágább magyar árut, ameddig hazafias lelkesedése fűti, (2) a külkereskedelem kizárására alapuló gazdasági rendszer túl sokáig nem működhet. Időben is viszonylag jól szétválasztható, hogy a Kossuth irányította Védegylet első éve a sikereké, míg a második évet már a „magyar szalmatűz”, a hirtelen fellobanó lelkesedés hirtelen kihunyása, a vidéki osztályok leválása, megszűnése, az együletet ellenzők meg-megújuló támadásai jellemezték. Lemondása után az egylet szinte nyomtalanul szűnik meg.

Kossuth a Védegylet vezetése során valóban rendkívüli munkát végzett. A legapróbb részletekig igyekezett személyesen tárgyalni minden kereskedővel, letelepedni kívánó gyárossal, segítőkész birtokosoknak és ipart telepíteni próbáló városoknak (pl. Tata) köszönhetően üres telkeket tudott számukra biztosítani. A körlevelezéssel, ezzel a végtelenül egyszerű adminisztrációval szervezte meg az anyagbeszerzést és áruelosztást. A védegyleti mozgalmat népszerűsítő cikkei először az Életképekben jelentek meg. A Védegyletnek nem, de az Iparegyesületnek sikerült saját lapot kiadni, ez volt az első ízben 1845. április 1-jén, Kossuth bevezetőjével megjelent Hetilap. Ebben védte a mozgalmat a támadásoktól, bemutatott új gépeket, új eljárásokat, ajánlotta a hazai termékeket és közzétette a magyar ipar statisztikai adatait. Megnyerte az egyesület számára a két kiemelkedő ellenzéki politikust, Deákot és a már vak, visszavonult Wesselényit, akik korábban – finoman szólva – nem támogatták az ötletet. Az ügy érdekében a főúri dámák támogatására is szükség volt, akik ezentúl magyar kesztyűben, magyar kosztűmben, itthon készített legyezővel jelentek meg a kor jellegzetes, biedermeier hangulatú báljain. Ekkor a lelkesedés még általános volt: Batthyány elnök úr párbajozott a Védegyletet rágalmazóval, Bezerédy István, a forrófejű Perczel Mór, Vukovich Sebő és Csányi László, stb. sorra vállalták vidéki osztályok elnökségét. Csakhogy amikor érdemi, tartós munkára volt szükség Kossuth és szűk köre magára maradt.

Kossuth kereste az együttműködést azokkal, akik az iparfejlesztés szempontjából fontos személyiségek voltak, de a védegyleti tagságot politikai okokból nem vállalták. A gyakorlatilag Széchenyi megszerzését célzó elképzelés sikerrel indult: 1844. december 18-án

megalakult a Gyáralapító Társaság, amelynek alelnöki tisztségét Batthyány Lajos kérésére maga, a legnagyobb magyar vállalta. (Elnök: Gróf Keglevich Gábor.) De két dudás nem fért meg egy csárdában! Kossuth igazgatóvá választását a konzervatívok megakadályozták, lemondása után pedig az ellenzék ürügyet keresve, egy vasöntő gyárra szánt 50.000 Ft-os kérelem miatt támadták és buktatták meg Széchenyit. Az iparfejlesztés érdekegyesítő kísérlete kérészetletűnek bizonyult, bár a Társaságot az ellenzék presztízs okokból 1845 tavaszán még egyszer felélesztette.

Az Országos Végelylet 1845. november 16-án Pest-Budán sorsjátékkal, termékbemutatóval egybekötött közgyűlésen ünnepelte első évfordulóját. Előző este, amint a korban szokás volt, fáklyás felvonuláson ünnepelték – az elnök Batthyányt és az alelnök Telekit. Kossuth Jelentése 138 vidéki osztály létezéséről számol be, Árva megye kivételével mindenütt működik legalább egy osztály. A szervezés a Dunántúlon volt a legeredményesebb, bár az adatok megtevesztők, hisz Zalában tizennégy osztály működik, míg Zemplén megye vagy Pest egész közönsége egy osztályban tömörült. Az ünnapi közgyűlést, amelyet a Végelylet tetőpontjának tekinthetünk, díszvacsora követte, „tüntetően demokratikus külsőségek” közt.

Bár Kübeck kamarai elnök 1844 őszén azt tanácsolta Metternichnek, hogy a Végelylet elgáncsolása érdekében talán vezetői ellen kellene eljárni, és bár az öreg kancellár is szélsőségesen ellenséges volt az egylettel szemben, a magyar kormány éppen a törvényes szabályozás hiánya miatt, nem javasolta a Végelylet elleni erőszakos fellépést. Így került sor 1845 tavaszától a mozgalom elleni sajtóhadjáratra, amelyben Gróf Dessewffy Emil, a kormányt mindig hűen kiszolgáló „nyomorúságos” és „nevetséges” Budapesti Híradója járt az élen. De a Végelyletet támadta a nagy példányszámú Augsburger Allgemeine Zeitung (amelyben, többek között, Karl Hock osztrák pénzügyi hivatalnok publikált a magyar Végelylet ellen), a triesti Lloyd és a félhivatalos Pester Zeitung. Ezzel összhangban szigorú cenzúra tiltotta a Végelylet szervezésével összefüggő bármilyen hirdetmény kiadását. Emiatt jóindulatú cenzorokat bocsátanak el állami hivatalnokoknak megtiltották az egyletbe lépést.

Kossuth és munkatársai kitartóan védtek mozgalmukat a támadásokkal szemben a Hetilapban, és más újságokban, ahol cikkeiket még ki merik adni. Kossuth a Dessewffy ellen írt Nyílt Levelét hozzá méltatlan ellenfelének küldte el, aki majd lapjában megjelenő vita reményében megtette azt a szívességet, hogy leköszölt Kossuth írását. A Végelylet letehetségesebb ellenzője Széchenyi volt. Deák híres, zalaszentgróti beszéde után ragadott tollat. Cikksorozatában szedte részekre a beszédet, lényegében azzal a közvetett céllal, hogy bebizonyítsa Deáknak, a gazdasági fejlesztést úgy kell véghez vinni, hogy közben tekintettel legyünk „Ausztriával egybeházasított létünkre” is.

A támadásokkal egy időben a mozgalmon belül is hanyatlás következett be. Kossuth „mélyfájdalommal” tapasztalta, hogy az 1845 novemberi közgyűlésre több vidéki osztály csak féléves késéssel küldte el jelentését. A következő évi közgyűlés előtti körlevelekben ezt bejelentette, de a Wesselényihez írott magánlevelekből kiderül, hogy az egész mozgalom „aktív működése elakadt, pénze pedig nincs”. Amikor Kossuth belátta, hogy a mozgalmat még több erőfeszítéssel sem tudja feléleszteni, a távozás mellett döntött. 1846. augusztus 20-án a Végelylet iparkiallítása után rendezett közgyűlésen többórás beszéde végén bejelentette lemondását. „Élete legfájdalmasabb perceiben” újra a védvám törvényes rendezését tartotta a legjobb megoldásnak. A jelen vámrendszer igazságtalan, és azt úgy kell átalakítani, hogy ne egyoldalúan Magyarország ellen irányuljon. Ezt Magyarország megérdemli, mert „magában is elég nagy” ára, hogy „az austriai ház koronáját az első rendű hatalmak polcán” tartsa.

Mi volt az Országos Védegylet gyakorlati eredménye? Első sorban a textilipar megteremtése, meghonosítása hazánkban: Valero, Englander, Wagner és Goeth, Deutsch és Kadelburger – néhány név az ekkor letelepedett kelme- és posztógyárosok sorából. Statisztikai adatokkal kimutatott az ipar viszonylag gyorsabb fejlődése ebben a két évben.

De a Védegylet jelentősége elsősorban politikai és csak azután gazdasági. Kossuth néhány ezres olvasótábora a Pest Hírlap korából a Védegylet végére ellenzéki párttá duzzadt. A politikai szándékot Kossuth sohasem tagadta, legfeljebb hozzátette, hogy az egylet politikai jellegét a támadások elleni védekezés során nyerte el. A társadalmi mozgalmak, így a Védegylet is, népszerű gazdasági céljaikon túl, az „ellenzék legélesebb fegyverét” jelentették.

És ezt a fegyvert azonban az ellenzék már nem rejtegette, hanem használta.

